

Arkeologisk schaktningsövervakning

GONÄS 1:7

vid schaktning för jordkabel genom hyttlänning Ludvika 1:1 i
Ludvika kommun, Dalarnas län

2017

Arkivrapport dnr 118/17

David Fahlberg

© Lantmäteriet I2017/00750

Dalarnas museum, Falun, 2017

Inledning

Dalarnas museum har enligt Länsstyrelsen Dalarnas beslut dnr 431-6597-2017, utfört en arkeologisk schaktningsövervakning med anledning av markarbeten för nedläggning av jordkabel på fastigheten Gonäs 1:7 inom hyttlämning RAÄ Ludvika 1:1 i Ludvika kommun. Schaktningen utfördes av Vattenfall Services Nordic AB för Västerbergsslagens Elnäts räkning och övervakades av en arkeolog under en dag i september månad 2017.

Antikvarisk bakgrund

Enligt FMIS består fornlämningen Ludvika 1:1 av ett 175x120 meter stort hyttområde innehållande hyttplats, rostugn och slagghvarp samt tre stycken slaggförekomster. Detta är lämningar efter Gonäs hytta som revs 1929 efter att i omgångar ha drivits och stått öde i början av 1900-talet. I närheten av det aktuella schaktet har ett av två kolhus stått

Syfte / Målsättning

Syftet med undersökningen är att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera fornlämningen, samt om det är möjligt att datera påträffade lämningar.

Metod

Schaktet maskingrävdes med planskopa under överseende av en arkeolog. Efter grävningen handrensades schaktet punktvis, varpå lagerföljden dokumenterades och fotograferades. Schaktet mättes in med RTK.

Resultat

Undersökningsområdet låg strax väster om avtagsvägen från Gonäsvägen till den mindre Ågårdsvägen. Schaktet förlades mellan vägarna, först i nordvästlig riktning (sträcka 1) från en elstolpe invid Gonäsvägen och 27 meter fram till sidovägen. Här sluttade marken ojämnt åt norr med ca 1 meters fall på 24 meter, från 171,7 till 170,7 m.ö.h. Därefter följde schaktet Ågårdsvägen i västlig riktning ca 61 meter (sträcka 2) (se bilaga 2). Marknivån steg här med ca 1 meter, brant upp mot vägen i norr. Schaktet var ca 1–1,2 meter djupt och ca 1 meter brett.

Sträcka 1

Från ovan nämnda elstolpe och ca 13 meter åt nordväst fanns en och samma lagerföljd (bilaga 3):

- Grästorv, 0,1 meter tjockt.
- L1. Sandig kolrik matjord med enstaka slagghkross. 0,3 meter tjockt.
- L2. Slagglager m. grön, blåsig förglasad slaggh, sand och kol, 0,3 meter tjockt. I slagghen fanns ett fåtal föremål, troligen från början av 1900-talet, bl.a burklock i plåt m.m. Efter ca 5 meter låg slagghen direkt under torven. Slagghen L2 upphörde efter ett dike några meter söder om Ågårdsvägen.

- L3. Träkolslager med träflis, minst 0,35 meter tjockt som ej grävdes till botten. Enstaka metallföremål, spik, plåtfragment m.m.

Därefter låg flera 0,3–0,6 meter stora stenar, lagda på varandra i den västra och den östra schaktväggen (bilaga 4). Eventuellt var detta en del av en raserad kallmur. Stenansamlingen var omkring 0,8 meter bred 0,75 m hög och låg snett över schaktet i öst-västlig riktning. Stenarna låg direkt under lager L2 och ned till schaktbotten eventuellt fortsättande nedåt. Efter stenarna och fram till sidovägen i norr var lagerföljden:

- Grästovr, 0,1 meter tjockt.
- L2. Slagglager m. grön, blåsig förglasad slagg, sand och kol 0,2 meter tjockt. Samma som tidigare beskrivet.
- L4. Sandigt matjordslager med mycket kol, 0,1 meter tjockt.
- L5. Beige homogen sand. Ca 0,05 meter tjockt
- L6. Träkolslins, 0,01–0,04 meter tjock.
- L7. Beige, homogen sand. Ca 0,03–0,6 meter tjockt
- L8. Mörkgrå siltig sand. 0,08 m
- L9. Träkolslager med träflis, 0,2 meter tjockt. Eventuellt var detta samma som L3. Fynd av plåtfragment, troligen från 1800- eller 1900-tal.
- Naturligt lager av siltig sand. På 0,9 meters djup (169,7 m.ö.h.) i diket omkring 3,5 meter söder om Ågårdsvägen.

Sträcka 2

Längs med Ågårdsvägen som gick i öst-västlig riktning grävdes endast ned till ett djup av som mest 0,8 meter. Där fanns hela vägen till änden i väst ett bärlager av grus och makadam och under detta modern fyllnadssand ned till 0,7 meter djup. Därunder syntes längst i sydöst på en sträcka av ca 2–3 meter ett kolrikt matjordslager som var samma som L3. Längre åt nordväst skymtade ett mörkbrunt lerigt kulturlager vid några ställen fram i schaktbotten under fyllnadssanden.

Slutsatser och utvärdering

Det slagglager som låg i en stor del av den första schaktsträckan har troligen spritts ut vid eller efter hyttans rivning 1929. Enligt en översiktsplan från 1966 (FMIS) ska hyttans kolhus ha legat i närheten av det aktuella schaktet. Under slagglagret fanns minst två stratigrafiskt skilda träkolslager som bör härröra från kolhuset som har stått i närheten. Vid grävningen framkom inga konstruktioner, eventuellt med undantag för en stenansamling vilken kan utgöra en kallmur till kolhuset. Något som talar för att stenarna varit del av en konstruktion är att lagerföljden är olika på den norra och den södra sidan om dem vilket tyder på att det rör sig om skilda aktivitetsytor.

De föremål som förekom relativt långt ned i stratigrafin talade för att kulturlagren som framkommit i huvudsak tillväxt under tidigt 1900-tal eller sent 1800-tal under hyttans yngre skede. Eventuellt fanns äldre lager längre ned som aldrig grävdes ut. Schaktet grävdes bara till naturlig mark

vid ett ställe, där schaktet korsade det dike som låg några meter söder om Ågårdsvägen.

Där schaktet gick längs med Ågårdsvägen var marknivån upphöjd och kulturlager skymtade bara i botten på schaktet på några ställen. Över detta fanns bara moderna fyllnadsmassor.

Dalarnas museum förordar inga ytterligare arkeologiska åtgärder för det aktuella projektet men äldre lämningar kan finnas inom området varför även framtida markarbeten bör överses arkeologiskt.

Sammanfattning

Dalarnas museum har utfört en arkeologisk schaktningsövervakning på fastigheten Gonäs 1:7 i Ludvika kommun. Vid schaktningen framkom i ett område mellan Gonäsvägen och Ågårdsvägen, slagg- och kollager som troligen härrör från hyttverksamheten på platsen. I lagren fanns ett fåtal plåt- och järnföremål som troligen var från början av 1900-talet, då hyttan upphörde. Därtill framkom stenar som eventuellt var en kallmur hörande till ett kolhus intill hyttan.

Inga ytterligare arkeologiska åtgärder krävs för det aktuella arbetsföretaget men framtida markarbeten bör överses arkeologiskt.

Referenser

FMIS. Riksantikvarieämbetets fornminnesinformation. www.fmis.raa.se

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-6597-2017
Socken:	Ludvika
Fornlämning, RAÄ-nr:	1:1
Fastighet:	Gonäs 1:7
Koordinater, mitten:	N 505993
(SWEREF99 TM)	E 6667592
Höjd (RH 2000):	170-171 möh
Inmätning:	RTK-GPS
Utförandetid:	2017-09-12
Schaktlängd:	90 meter
DM projektnummer:	1651
DM diarienummer:	118/17
DM foto accessionsnr:	2017/18
Arkeologisk personal:	David Fahlberg
Projektansvarig:	David Fahlberg

Dokumentationsmaterialet i form av 14 digitalfoton och 2 shapefiler förvaras på Dalarnas museum. Inga fynd tillvaratogs.

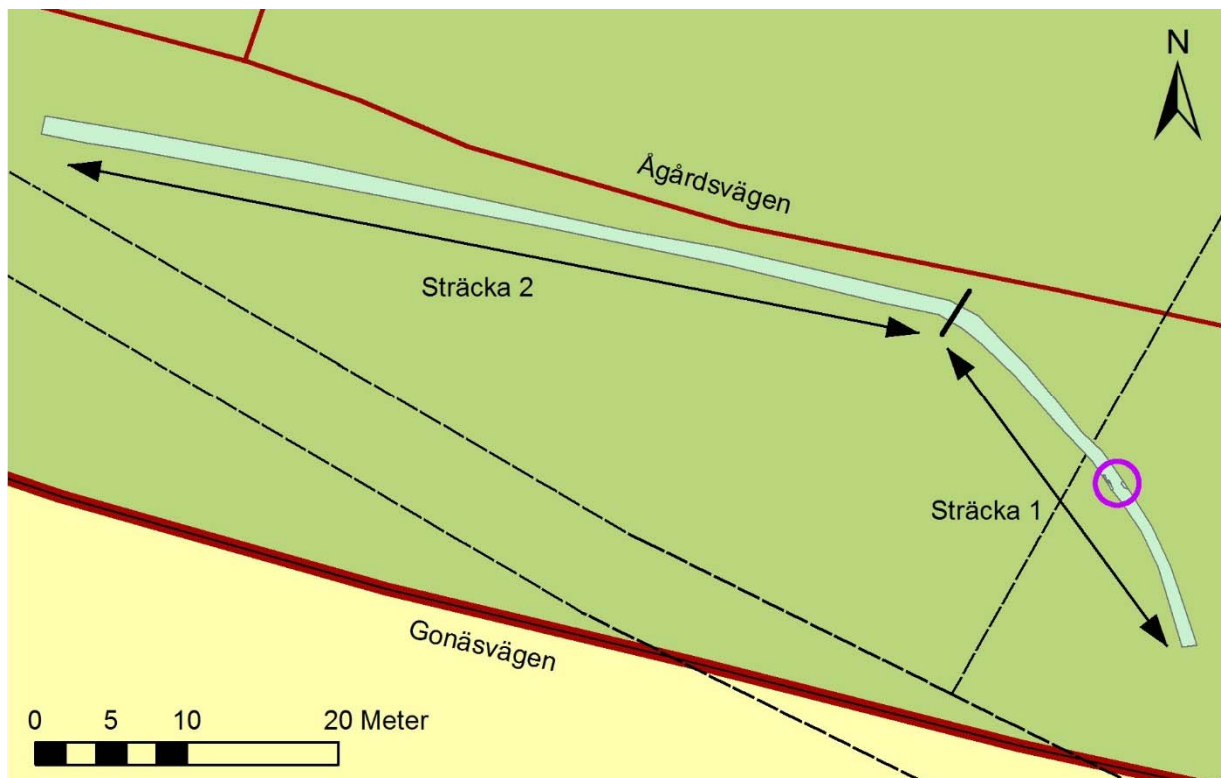
Bilagor :

1–2. Kartor

3–4. Foton

Figur 1. Utdrag ur fastighetskartan med undersökningsområdet inringat.
Skala 1:20 000.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med schaktets placering utritad, samt de beskrivna sträckorna. De påträffade stenarna inom den lila cirkeln. Skala 1:500.

Bilaga 3. Slagglager L2 med grön, förglasad slagg i den sydöstra delen av sträcka 1 fotograferat från väster. Foto: David Fahlberg.

Bilaga 4. Stenar tillhörande en eventuell kallmur till ett kolhus, samt L5-7, sandlager och kolskikt nordväst om dessa. Från sydväst. Foto: David Fahlberg.